

WAROPEN

Van zuid naar noord komen op de kust aan Waropèn deze kampongs voor: Makim, Weinami, Warèn, Sanggei, Wojoe, Pareiroi, Noewoai (meer bijzonder als Kai bekend), Risei, Woti, en Wampori allen in gelijknamige rivieren, die daar uitmondten.

- de Clercq 1891:151.

*

Met de benaming Waropen wordt soms bedoeld het gebied tusschen de Wapoga en de Mamberamo, bij de administratieve indeeling verdeeld in het district Boven- en het district Beneden-Waropen; soms ook een landschap aan de Oost-kust van de Geelvink-baai, tusschen de rivieren Wapoga en Legare, of wel een gebied ten zuiden van de Wandamen-baai, op de "Schetskaart van Nieuw-Guinea" ook aangeduid met de naam: Waropen.

Wanneer wij de term "Waropeners" gebruiken, bedoelen wij daarmee de bevolking van de huidige kampong Ambumi (vroeger de bevolking van een kampong aan de rivier de Woisimi) in de zak van de Wandamen-baai; voorts de bevolking van de dorpen Napan, Weinami en Makimi in de Geelvink-baai (tegen-over de Moor-elianden) en tenslotte de bevolking van de dorpen Waren, Sanggei, Paradoi, Mambui, Nubuai, Woinui, Risei-Saiati, Wonti, Demba en Sasora aan de Oostkust der Geelvink-baai tegenover het eiland Japen. De kampong Demba is thans vrijwel verlaten.

De bevolking van al deze dorpen, tellende 6308 zielen op eind 1937, spreekt eenzelfde taal, hierna aangeduid als het Waropensch, en heeft eenzelfde cultuur. De eigenaardige verspreiding van de stam, die aan de Zuid- en Oostkust van de Geelvink-baai verschillende stukken mangrove- en Sagomoeras in beslag heeft genomen, verklaart de vaagheid van de term Waropen, zoals die in veel geschriften wordt gebruikt. Met Waropeners bedoelen wij dus niet de bevolking van andere dorpen uit de Wandamen-baai of de bevolking aan de Barapasi- en Kerema-rivier, maar uitsluitend de bevolking van de hierboven opgesomde dorpen.

Onbekendheid met de geografische verspreiding van deze stam heeft veroorzaakt, dat men niet alleen aan hen verschillende wandaden heeft toegeschreven, die op de rekening van andere stammen uit de Geelvink-baai dienen te staan, maar ook dat men van hun taal en cultuur geen duidelijk beeld heeft verkregen, omdat zij verward werden met andere stammen uit de Wandamen-baai of ook wel met de Binnenlandstammen, die het gebied vlak achter de kust bewonen.

- Held 1942a:1.

Als standaardtaal van het Waropensch is in hoofdzaak gezocht het dialect van de grootste Waropen-nederzetting Nubuai (op de kaarten ook wel aangeduid als Kai of Kai Nubuai), welke vrijwel dezelfde is als de taal van alle dorpen beoosten Waren. Er zijn wel verschillen tusschen de taal der dorpen onderling; er is zelfs verschil tusschen de taal van verschillende groepen in het

dorp Nubuai zelf, maar die verschillen zijn zoo gering, dat ze hier verwaarloosd kunnen worden.

Als afzonderlijk dialect scheidt zich dan af de taal der andere dorpen (dus de drie dorpen tegenover de Moor-eilanden en de groep in de Wandamen-baai), die in verschillende opzichten afwijkt van de taal uit het gebied, dat wij, aansluitend bij de benaming der Waropeners zelf, zullen aanduiden als Waropen Kai of kirtweg Kai. Dit afzonderlijk dialect zullen wij voortaan aanduiden met de naam Napansch. Het Napansch telt slechts 670 sprekers en onderscheidt zich van het Kaisch voor het gehoor direct door een sterker accent, ...

- Held 1942a:2.

De Waropeners spreken zelf van een Kai-tina (tina, taal) en een Makimi-tina. In plaats van Makimi hebben wij het dorp Napan gezocht, omdat dit een Bestuurs-nederzetting is, die meer bekendheid heeft verkregen. De taalbeschrijving welke hieronder volgt, berust in hoofdzaak dus op het Kaisch. Wanneer dit noet nader is aangegeven wordt met Waropensch dus bedoeld het Kaisch en niet het Napansch.

- Held 1942a:2.

Proceeding eastward from Wandamen Bay we find first in the southernmost part of Geelvink Bay ... feeble groups of tribes from the interior and then, near the Haarlem and Moor islands which possess a language of their own, settlements of the Waropen tribe. This region of the Haarlem and Moor islands, together with the three Waropen settlements Napan, Weinami and Makimi, lies as a small cultural oasis on the long and lonely East coast of Geelvink Bay. It is only when having gone further in a northeasterly direction, and after having passed / the small island of Nau, that one finds a more concentrated population and a succession of several rather large villages. These are the settlements of the Waropen.

- Held 1957:1-2.

... Waropen with its two dialects, Napan and Waropen Kai, ...

- Held 1957:8.

... Beside the village of Ambumi in Wandamen Bay, ..., a hundred miles further East one finds on the mainland opposite the Haarlem and Moor Islands the three villages of Makimi, Napan and Weinami, and again sixty miles farther North the villages of Waren, Sanggé, Paradoi, Mambui, Nubuai, Woinui, Riséi-Saiati, Wonti and Sasora. East of Wonti there existed up to 1939 a village called Demba, established as a police-post, but deserted since then. So the villages on the Barapasi river do not belong to the Waropen area.

- Held 1957:8.

... I shall call the eastern part Waropen Kai and the western

part Napan. The name Waropen Kai is also in use among the Waropen themselves when wishing to indicate the stretch of coast East of Waren. What we call Napan, the Waropen usually call Makimi, ... That the village on the Woisimi in Wandamen Bay was Waropen seems to have been heard already by P. van der Crab in 1871 [see Robidé van der Aa], although he calls many villages Waropen which in actual fact are Wandamen-Windessi. ...

- Held 1957:9.

[following Haga]

... The first mention of the name Aropen is in connection with the voyage undertaken at the orders of the Government in 1705 by Jacob Weyland ... [cf. "Kaaij" area and Erropang settlement]

- Held 1957:16.

Five years later we find their name again in a memorandum on the state of the administration by Claasz, describing the sphere of influence of Tidore and mentioning i.a. a coastal settlement called Roppon. ... we do not know whether Ropen [sic] (which Haga likewise connects with Aropen as he calls it) refers to the village on the Woisimi or to the region near Napan. In that case we might conclude from this notice that the Waropen village on the Woisimi already possessed a certain renown in this area as early as 1710.

- Held 1957:17.

Only in 1881 the Waropen area was really visited for the first time, ... by ... Van Oldenburg and Lieutenant-Commander M.A. Medenbach. From the village of Ansus on Japen they visited the East coast of Geelvink Bay and saw the villages of Wajunami, Painan and Making. ...

- Held 1957:18.

Six years later the same place was visited again, by A.G. Ellis and F.S.A. de Clercq. They found Makimi ... and Wainami ... "According to the information collected by De Clercq they constituted at the same time the southern border of the Waropen region. As other settlements going from the South to the North there were enumerated to him: Makimi, Wainami, Warèn, Sanggei, Woju, Pareirori, Nuwoái (Wichmann notes that this place is better known as Kai), Risei, Wóti and Wapori. ..." [Haga]

In the names of the villages enumerated here we easily recognise the now extant villages, so that we may safely assume that during the last sixty years there have not been many changes in the distribution of the villages of the district Waropen Kai.

In the name "Wapori" we may perhaps retrace the name Kaipuri, literally Hindermost Kai, which is often used to indicate the region around Kurudu. Perhaps it even refers to the village of Sasora. The villages in Wandamen Bay are, however, not mentioned.

- Held 1957:19.

... De Clercq visited Nubuai village which he indicates as Kai, presumably after the most important clan in accordance with the custom of those days. ...

- Held 1957:20.

[from military exploration report by Ten Klooster and Doorman]

"On the East coast of Geelvink Bay, and especially in Waropen, several larger villages are to be found, like Waren ..., Kai-Nubuai, Wonti ... and Sasora. ..."

- Held 1957:21.

*

On the east side of Geelvink Bay, Waropen is the best known language. ... The population is estimated at 6,000.

- Capell 1954:2.

*

De autochthone bevolking in de Waropen bestaat uit de Waropeners -- voor een gedeelte afkomstig uit de Geelvinkbaai -- de binnenlandstammen en de immigrantenbevolking aan de monding van de Wapoga, op het eiland Nau en op het eiland Koeroedoe.

De Waropenstam heeft nederzettingen aan de kust in het westelijk gedeelte van de Geelvinkbaai (Ambumi) en bij de Haarlem- en Mooreilanden. (Napan, Weinami en Makimi).

Tussen de Wapoga en Waren vindt men dorpen van zich aan de kust gevestigd hebbende binnenlandstammen.

Het kustgedeelte tussen Waren en Wonti is het woongebied van de eigenlijke Waropenstam.

Van Wonti oostwaarts gaande komt men in het gebied dat bewoond wordt door binnelandstammen, waarbij dient te worden vermeld dat Sosora hierin als een Waropenense enclave ligt.

- van Eek 1954 Ts:13.

*

Ambumi, Jerenusi, Makimi, Waren, Risei-Sajati, Nubuai, Napan, Weinami, Sanggei, Paradoi, Mambui, Woinui, Wonti, Sasora (+ 6000 zielen).

- Galis 1955-56:172.

*

The five languages left ungrouped [by Dyen 1965] are located on the Bomberai Peninsula and the Waropen coast, and include Sekar, Kuiwai (also called Kuiwai [sic], Kowiai and Namatota), Arguni, Kasira (also called Irahutu, Irarutu, Irutu) and Waropen.

...

- Bromley 1973:13.

*

+ 6000 [speakers]

Dialects: There are two main dialects, spoken in the following villages:

1. (Napan dialect): in Ambumi, Napan, Makimi, Weinami;
 2. (Kai dialect): in Waren, Sangge, Paradoi, Mambui, Nubuai, Woinui, Risei-Saiati, Wonti, Demba, Sasora.
- Voorhoeve 1975f:56.

*

[Map]

Napanwainami -- WAROPEN

Waren -- WAROPEN

- Wurm & Hattori 1981

*

Waropen (Worpen; Wonti)

... /

POP: +/- 6,000

LOC: East side of Geelvink Bay

- Silzer & Heikkinen 1984:102-103.

(Worpen; Wonti)

6,000

LOC: East side of Cenderawasih Bay

- Silzer & Clouse 1991:84.

*

Waropen: 6,000 speakers reported in 1987, on the southern coast of Yapen Island, Cenderawasih Bay, Irian Jaya. Also called Wonti or Worpen.

- Comrie 1992oo:52.

*

East Cenderawasih Bay, south coast of Yapen Island. ...

Dialects: WAROPEN KAI, NAPAN, MO'OR. ...

- Grimes 1992:584.

WAROPEN (WONTI, WOPEN) ... 6,000 (1987 SIL). East Cenderawasih Bay, south coast of Serui Island. ... Dialects: WAROPEN KAI, NAPAN, MO'OR. ...

- Grimes 1996.

WAROPEN (WONTI, WOPEN) ... 6,000 (1987 SIL). East Cenderawasih Bay, south coast of Serui Island. Linguistic affiliation: Austronesian, Malayo-Polynesian, Central-Eastern, Eastern Malayo-Polynesian, South Halmahera-West New Guinea, West New Guinea, Cenderawasih Bay, Waropen. Dialects: WAROPEN KAI, NAPAN, MO'OR. ...

- Grimes 2000.

*

(KAI)

Naar de onderscheidene taalgroepen kan men de stammen als

volgt indelen (vide kaart {map not seen}):

...

VI. Kai-groep: van Wonti tot voorbij Waren, alsmede Sosora. verder in de o.a. Wandammen de kampongs Ambumi, Napan, / Weinami en Makimi.

...

- van Eek 1954 Ts:14-15.

*

(NAPAN WEINAMI)

[NAPAN WEINAMI and NABIRE districts, Waropen onderafdeling, kampongs]

Weinami

Napan

Mosan

Maspawa

Makimi

Mosairo

Aroei [on Moor Is.]

Kamoerai [on Moor Is.]

Matini [on Moor Is.]

Ajombai [on Moor Is.]

Hariti [on Haarlem I.]

Mambor [on Haarlem I.]

Hamoekoe

Wanggar

Nabire

- Maurenbrecher 1953(1993):223.

* * *

Waropèn	de Clercq 1891
WAROPEN	6,308 Held 1942
WAROPEN	van Eek 1954 Ts
WAROPEN	6,000 Capell 1954, 1962
	56
WAROPEN	Held 1957, Galis 1960, Bromley
WAROPEN	6,000 Geelvink Bay SG-AN
	Heikkinen 1984, Silzer &
	Clouse 1991, Grimes 1992,
	Wurm 1994)
WAROPEN	6,000 (1987) Comrie 1992oo
WAROPEN	6,000 Cenderawasih Bay (Grimes
	1996, 2000)
AROPEN = WAROPEN	Held 1957 (Weyland)
AROPIN	Goes 1862
WROPEN = WAROPEN	Silzer & Heikkinen 1984; Silzer &
ERROPANG = WAROPEN	Held 1957 (Weyland)
KAI -- d of WAROPEN	Held 1942, Voorhoeve 1975, Wurm &
KAI	van Eek 1954 Ts
KAI = WAROPEN	Held 1957
KAI-TINA = WAROPEN (own name)	Held 1942
MAKIMI-TINA = WAROPEN (own name)	Held 1942
ROPEN = WAROPEN	Held 1957 (Claasz)
ROPPON = WAROPEN	Held 1957 (Claasz)
WONTI = WAROPEN	Silzer & Heikkinen 1984; Silzer &
Ambumi -- WAROPEN	Held 1942, Galis 1955-56, Held
Ambumi -- KAI	van Eek 1954 Ts
Botawa -- DEMISA/WAROPEN/ WORIA	Grimes 1992
Demba -- AROPIN	Goes 1862
Demba -- WAROPEN	Held 1942, 1957; Voorhoeve 1975
Góti -- WAROPEN	Stokhof 1982
Jerenusi -- WAROPEN	Galis 1955-56
Kai -- WAROPEN	de Clercq & Schmeltz 1893 (cf S&C)
Kai = Nubuai -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)
Kaij -- AROPIN	Goes 1862

Kai-Nubuai -- WAROPEN	Held 1957 (ten Klooster)
Makien -- AROPIN	Goes 1962
Makim -- Waropèn	de Clercq 1891
Makimi -- WAROPEN	Held 1942, 1957; van Eek 1954 Ts;
Galis 1955-56; Voorhoeve 1975,	Smits & Voorhoeve 1992
Makimi -- WAROPEN subd	Maurenbrecher 1953(1993)
Makimi -- KAI	van Eek 1954 Ts
Makimi -- Wandammen District	Labree 1957-59 Ts
Making -- WAROPEN	Held 1957 (Oldenburg)
Mambui -- WAROPEN	Held 1942, Galis 1955-56, Held
Manawari -- AROPIN	Goes 1862
MO'OR -- d of WAROPEN	Grimes 1992, 1996, 2000
NAPAN -- d of WAROPEN	Held 1957; Voorhoeve 1975; Wurm &
NAPAN WEINAMI dist --	
WAROPEN subd	Maurenbrecher 1953(1993)
Napan -- WAROPEN	Held 1942, 1957; van Eek 1954 Ts;
Galis 1955-56; Voorhoeve 1975;	Silzer & Clouse 1991; Smits &
Voorhoeve 1992	
Napan -- WAROPEN subd	Maurenbrecher 1953(1993)
Napan -- KAI	van Eek 1954 Ts
Napan -- Wandammen District	Labree 1957-59 Ts
Napanwainami -- WAROPEN	Wurm & Hattori 1981
Nubuai -- WAROPEN	Held 1942, 1957; Galis 1955-56;
Noewoai -- Waropèn	de Clercq 1891
Nuwoái -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)
Painan -- WAROPEN	Held 1957 (Oldenburg)
Paradoi -- WAROPEN	Held 1942, 1957; Galis 1955-56;
	Voorhoeve 1975; Smits & Voorhoeve
	1992
Paireiroi -- Waropèn	de Clercq 1891
Paireiroi -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)
Risei -- Waropèn	de Clercq 1891
Risei -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)
Risei-Sajati -- WAROPEN	Galis 1955-56
Riséi-Saiati -- WAROPEN	Held 1942, 1957
Risei-Saiati -- WAROPEN	Voorhoeve 1975
Risi -- AROPIN	Goes 1862
Sanggé -- WAROPEN	Held 1957

Sangge -- WAROPEN	Voorhoeve 1975
Sanggei -- Waropèn	de Clercq 1891
Sanggei -- WAROPEN	de Clercq & Schmeltz 1893 (cf S&C), Held 1942, 1957 (de Clercq), Galis 1955-56
Sarabi -- AROPIN	Goes 1862
Sasati -- WAROPEN	Held 1957
Sasora -- WAROPEN	Held 1942, 1957; Galis 1955-56;
Sosora -- KAI	van Eek 1954 Ts
Sosora -- WAROPEN	van Eek 1954 Ts
Singki -- AROPIN	Goes 1862
Wafari -- AROPIN	Goes 1862
Waidobo -- AROPIN	Goes 1862
Wainaam -- AROPIN	Goes 1862
Wainami -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)
Wajunami -- WAROPEN	Held 1957 (Oldenburg)
Weinami -- Waropèn	de Clercq 1891
Weinami -- WAROPEN	Held 1942
Weinami -- KAI	van Eek 1954 Ts
Weinami -- WAROPEN	van Eek 1954 Ts, Galis 1955-56,
Waisahoe -- AROPIN	Goes 1862
Waisiem -- AROPIN	Goes 1862
Wampori -- Waropèn	de Clercq 1891
Wapori -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)
Waren -- WAROPEN	Held 1942, 1957; Galis 1955-56;
Waren -- KAI	van Eek 1954 Ts
Warèn -- Waropèn	de Clercq 1891
Warèn -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)
WAROPEN KAI -- d of WAROPEN	Held 1957; Grimes 1992, 1996, 2000
Waskarien -- AROPIN	Goes 1862
Waoejo -- AROPIN	Goes 1862
Woinui -- WAROPEN	Held 1942, 1957; Galis 1955-56;
Wojoe -- Waropèn	de Clercq 1891
Waju -- WAROPEN	Held 1957 (de Clercq)

